

Bogusław Kochaniewicz

Matka Boża w "Mowach" Leona Wielkiego

Salvatoris Mater 2/4, 308-332

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Leon Wielki jest pierwszym z papieży, po którym zachowało się stosunkowo dużo pism. Sto siedemdziesiąt trzy listy¹ oraz dziewięćdziesiąt siedem mów pozwalają na dogłębne przedstawienie nauki Urzędu Nauczycielskiego Kościoła w połowie piątego stulecia.

Chociaż o teologii św. Leona Wielkiego napisano już wiele², to jednak nadal istnieją zagadnienia, które, pomimo zainteresowania teologów, nie doczekały się jeszcze wyczerpujących opracowań. Jednym z nich jest mariologia papieża Leona. Doktryna ta, z powodu braku wyczerpujących, monograficznych opracowań, została w niejednoznaczny sposób oceniona przez współczesnych badaczy. Wśród skrajnych opinii należy odnotować entuzjastyczne oceny H. Rahnera³ oraz Cz. Bartnika⁴ - z drugiej zaś strony przesadny sceptycyzm A. Hammana, który ma wątpliwości, czy Leon był oryginalnym myślicielem i czy w związku z tym należy go oceniać na równi z teologami tej miary co Hilary, Ambroży czy Augustyn⁵.

Bogusław Kochaniewicz OP

Matka Boża w „Mowach” Leona Wielkiego

SALVATORIS MATER
2(2000) nr 4, 308-332

Nasze opracowanie koncentruje się na analizie „Mów” św. Leona. Zawierają one wystarczającą ilość informacji pozwalających na rekonstrukcję nauki tego papieża o Matce Bożej. Listy, ze względu na dużą ich liczbę, wymagają odrębnego studium. Wyjątek uczyniono dla *Listu do Flawiana*, który, ze względu na rolę, jaką odegrał podczas Soboru

Chalcedońskiego, został wykorzystany w naszym opracowaniu.

Przystępując do analizy teologii maryjnej, należy zauważyć, że św. Leon nie poświęcił osobie Najświętszej Maryi Panny ani jednej homilii. Główną przyczyną takiego stanu rzeczy należy dopatrywać

¹ W zbiorze korespondencji Leona Wielkiego zachowały się 173 listy, w tym 30 listów pisanych do papieża; 20 listów uważa się za nieautentyczne. Zob. F. DRAŹCZKOWSKI, *Patrologia*, Pelplin-Lublin 1998, 337.

² Wśród publikacji poświęconych św. Leonowi wymienić należy: P. BATIFFOL, *Leon I*, w: *Dictionnaire de theologie catholique*, vol. IX, Paris 1976, 218-301; P. BREZZI, *San Leone Magno*, Roma 1947; E.M. BURKE, *The Church in the Works of Leon the Great*, Washington 1945; G. FERRONI, *S. Leone Magno e Roma*, Roma 1940; G. HUDON, *Leon le Grand*, w: *Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique doctrine et histoire*, vol. IX, Paris 1976, 598-611; F. KOEP, *Die Sünde nach Leo dem Grossen*, Köln 1962; F. KÖNIG, *S. Leone Magno, dottore dell'unità della Chiesa*, „*Angelicum*” 39(1962) 277-293; C. LEPPELEY, *Les mystères chrétiens chez saint Leon le Grand*, Paris 1955; W. MÜLLER, *Leo I Papst*, w: *Die Religion Geschichte und Gegenwart*, t. 4, Tübingen 1960, 317-318; D. RUSCONI, *S. Leone I il Grande*, Roma 1952.

się w skupieniu uwagi papieża na kwestii zjednoczenia dwóch natur w Chrystusie, wzbudzającej w owym czasie liczne kontrowersje. W takiej perspektywie refleksja maryjna musiała zejść na drugi plan.

Mimo że „Mowy” św. Leona nie poświęcają dużo miejsca Matce Bożej, to jednak zawarta w nich nauka stała się obiektem zainteresowania badaczy. W istniejącej literaturze tematu na uwagę zasługują prace usiłujące przedstawić syntetyczny, encyklopedyczny opis maryjnej doktryny papieża. Tego typu ujęcie możemy spotkać w dziełach H. Graef'a⁶, D. Fernandez⁷ oraz H. Rahnera⁸. Odrębną grupę publikacji stanowią artykuły poświęcone wybranym aspektom mariologii Leona. Na przykład artykuł F. Spedaglieri⁹ prezentuje Matkę Bożą w perspektywie zbawczej. Autora interesuje, jak Leon Wielki przedstawia udział Matki Chrystusa w dziele Odkupienia. Natomiast praca P. Parente¹⁰ mówi o kontrowersjach wywołanych błędnymi naukami oraz o usiłowaniach ich rozstrzygnięcia na soborach Efeskim i Chalcedońskim. Wzmianka o Maryi została umieszczona na końcu jako konkluzja, że Bogarodzica jest kluczem do zrozumienia tajemnicy Chrystusa.

W języku polskim ukazało się kilkanaście opracowań o św. Leonie. Najważniejsze z nich to: C. BARTNIK, *Ku integralnej chrystologii - św. Leon Wielki*, „Ateneum Kapłańskie” 71(1979) 439-451; TENZE, *Teologia historii według Leona Wielkiego*, Lublin 1972; TENZE, *Wcielenie jako podstawa teologii historii u Leona Wielkiego*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 8(1960) 21-51; F. BACHA, *Św. Leon Wielki o miłosierdziu chrześcijańskim*, „Caritas” 5(1949) 227-232; B. CZYPICKI, *Idea apostołstwa świeckich u św. Leona Wielkiego*, Poznań 1937; S. KAWECKI, *Hermeneutyka biblijna w kaznodziejstwie św. Leona Wielkiego*, w: *Studia z bibliistyki*, red. R. BARTNICKI, t. 7, Warszawa 1994, 319-368; TENZE, *Święta Bożego Narodzenia w czasach papieża Leona Wielkiego*, „Słowo” 2(1994) 3; T. KOŁOSOWSKI, *Posłannictwo cesarza chrześcijańskiego według papieża Leona Wielkiego*, „Saeculum Christianorum” 3(1996) 7-24; K. PANUŚ, *Ideal chrześcijanina i metody jego realizacji w „Mowach” św. Leona Wielkiego*, w: *Chrześcijańskie dziedzictwo bizantyńsko-słowiańskie. VI Kongres Teologów Polskich*, Lublin 1994, 243-245; K. TOMCZAK, *Papież Leon Wielki na tle swojej epoki*, „Wiadomości Diecezjalne Łódzkie” 6-7(1955) 134-144; W. WOJTASIK, *Nauka św. Leona I Papieża o Słowie Wcielonym*, Warszawa 1936; J. WÓJCIK, *Bóg Wcielony. Tytuły chrystologiczne w „Mowach” Leona Wielkiego*, w: *Tysiąc imion Chrystusa*, red. J. PAŁUCKI, Lublin 1994, 117-133.

³ H. RAHNER, *Mariologia w patrystyce łacińskiej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 7(1979) 144-145.

⁴ C. BARTNIK, *Teologia historii...*, 6.

⁵ A. HAMMAN, *Portrety Ojców Kościoła*, Warszawa 1978, 225.

⁶ H. GRAEF, *Maria. Eine Geschichte der Lehre und Verehrung*, Freiburg 1964.

⁷ D. FERNANDEZ, *La spiritualité mariale chez les Pères de l'Église*, w: *Dictionnaire de spiritualité*, t. 10, Paris 1980, 423-440.

⁸ H. RAHNER, *Mariologia w patrystyce...*, 131-187.

⁹ F. SPEDAGLIERI, *La Madre del Salvatore nella soteriologia di S. Leone Magno*, „Marianum” 15(1963) 23-38.

¹⁰ P. PARENTE, *S. Leo Magno tra due concili sotto il segno di Maria*, „Acta Pontificiae Academiae Marianae Internationalis” 28(1962) 18-32.

Literatura polska przedstawia się pod tym względem ubogo. Poza kilkoma lakonicznymi informacjami zawartymi w artykułach L. Andrzejewskiego¹¹, D. Bialica¹², E. Florkowskiego¹³, W. Granata¹⁴, W. Kania¹⁵, A. Perza¹⁶, F. Zapłaty¹⁷ oraz polskim tłumaczeniem pracy H. Rahnera¹⁸, w której trochę więcej miejsca poświęcono mariologii św. Leona, polska mariologia nie ma monograficznego opracowania tematu. Niniejsze studium usiłuje w pewnym stopniu wypełnić istniejącą lukę.

1. Maryja w Bożym planie zbawienia

a) Boży plan zbawienia wymierzony przeciw szatanowi

Boży plan zbawienia rodzaju ludzkiego - zdaniem Leona Wielkiego - był odpowiedzią Stwórcy na sytuację, jaka zaistniała po upadku pierwszych rodziców. Utrata łask Bożych, podleganie prawu śmierci, powszechne uczestnictwo człowieka w grzechu, nie zmieniły pierwotnych Bożych zamiarów¹⁹. *Bóg wszechmocny i laskawy, w istocie swej dobroć sama, w woli potęga, w działaniu miłosierdzie [...] zaraz przeznaczył środki ku zbawieniu ludzi*²⁰. Proces naprawy rzeczywistości oparł Bóg na zasadzie sprawiedliwości²¹: *ponieważ*

¹¹ L. ANDRZEJEWSKI, *Królewskość Matki Bożej*, w: *Gratia Plena*, Poznań 1965, 387.

¹² D. BIALIC, *Duchowe Macierzyństwo Maryi*, w: *Gratia Plena...*, 171. 175. 177.

¹³ E. FLORKOWSKI, *Matka Boża w nauce Ojców Kościoła*, w: *Gratia Plena...*, 55-77.

¹⁴ W. GRANAT, *Boskie Macierzyństwo Maryi*, w: *Gratia Plena...*, 171. 175. 177.

¹⁵ W. KANIA, *Wstęp*, w: *Ojcowie Kościoła Łacińscy. Teksty o Matce Bożej*, tł. W. Eborowicz, W. Kania, Niepokalanów 1981, 11.

¹⁶ A. PERZ, *Magisterium Kościoła o Matce Słowa Wcielonego*, w: *Gratia Plena...*, 135. 137.

¹⁷ F. ZAPŁATA, *Duchowe Macierzyństwo Najświętszej Maryi Panny*, „Collectanea Theologica” 38(1968) 70.

¹⁸ H. RAHNER, *Mariologia w patrystyce...*

¹⁹ *Deum quoque, justae severitatis exigente ratione, erga hominem, quem in tanto honore condiderat, antiquam mutasse sententiam: opus fuit, dilectissimi, secreti dispensatione consilii, ut incommutabilis Deus, cujus voluntas non potest sua benignitate privari, primam pietatis suae dispositionem sacramento occultiore completeret, et homo diabolicae iniquitatis versutia actus in culpam, contra Dei propositum non periret.* LEON WIELKI, *Sermo XXII*, 1: PL 54, 194-195.

²⁰ *Deus enim omnipotens et clemens, cujus natura bonitas, cujus voluntas potentia, cujus opus misericordia est, [...] praeparata renovandis mortalibus suae pietatis remedia inter ipsa mundi primordia praesignavit.* TENZE, *Sermo XXII*, 1: PL 54, 194; *Mowa 22*, 1, w: LEON WIELKI, *Mowy*, tł. K. Tomczak, Poznań 1957, 75 (dalej: M).

²¹ *Ad reparandum humanum genus ineffabiliter ei multa suppeterent, hanc potissimum consulendi viam elegit, qua ad destruendum opus diaboli, non virtute uteretur potentiae, sed ratione justitiae.* TENZE, *Sermo XXII*, 3: PL 54, 196.

jednak szatan nie siłą uderzył w pierwszego człowieka, tak żeby go przemocą i bez jego zgody przeciągnął na jego stronę, należało dobrowolnie spełniony grzech i wrogi zamysł również tak zburzyć, żeby stosując łaskę nie uchybić wymaganiom sprawiedliwości²². Plan Boga przewidywał zatem *narodziny któregoś z synów Adama wolnego od grzechu pierworodnego i niewinnego*²³. Zapowiedź tego wydarzenia odnajduje papież w Księdze Rodzaju, ściślej, w figurze nasienia niewiasty, które swoją mocą ma zetrzeć głowę węża²⁴; natomiast jego realizację, w narodzeniu Chrystusa z Dziewicy, który pozostając wolnym od grzechu pierworodnego, ma zniszczyć dzieło szatana²⁵.

Plan zbawienia wymierzony został przeciwko księciu ciemności. Bóg realizuje kolejne jego etapy, których diabeł nie zna. Zarówno Dziewica, jak i Duch Święty odgrywają w tym planie doniosłą rolę. Wybór Maryi na Rodzicielkę Bożego Syna i poczęcie z Ducha Świętego dezorientuje szatana²⁶. Zły duch, widząc w Chrystusie podobieństwo do pozostałych ludzi, nie dostrzegł Jego wolności od grzechu²⁷. Pozostawał on nadal w nieświadomości, że Zbawiciel już przyszedł na świat.

Ponieważ według biskupa Rzymu grzech pierworodny był przekazywany w akcie prokreacji, dlatego też Bóg wybrał dla swego Syna nadzwyczajny sposób przyjścia na świat. Wybór dziewicy na matkę oraz interwencja Ducha Świętego w momencie Wcielenia uniemożliwiły pojawienie się grzechu: *dokąd nie wpłynęło nasienie ojcowskie, tam też nie wmieszał się grzech pierworodny. Nienaruszone dziewic-*

²² *Sed quia non ita in primum hominem diabolus violentus exstiterat, ut eum in partes suas sine liberi arbitrii consensione transferret, sic destruendum peccatum fuerat voluntarium et hostile consilium, ut dono gratiae non obsesset norma iustitiae.* TENZE, *Sermo XXVIII*, 3: PL 54, 223; *Mowa 28*, 3: M 115.

²³ *Unum solum erat remedium sub divinae rationis occulto, quod posset subvenire prostratis, si aliquis filiorum Adam originalis praevaricationis alienus atque innocens nasceretur.* TENZE, *Sermo XXVIII*, 3: PL 54, 223; *Mowa 28*, 3: M 115. Zob. W. WOJTASIK, *Nauka św. Leona I...*, 111.

²⁴ *Denuntians serpenti futurum semen mulieris quod noxii capitis elationem sua virtute conteret.* TENZE, *Sermo XXII*, 1: PL 54, 194; *Mowa 22*, 1: M 75.

²⁵ *Christum scilicet in carne venturum, Deum hominemque significans, qui natus ex Virgine violatorem humanae propaginis incorrupta natiuitate damnaret.* TENZE, *Sermo XXII*, 1: PL 54, 194; *Mowa 22*, 1: M 75. Zob. W. WOJTASIK, *Nauka św. Leona I...*, 47.

²⁶ *Hoc ipsum autem, dilectissimi, quod Christus nasci elegit ex Virgine, nonne apparet altissimae fuisse rationis? ut scilicet natam humano generi salutem diabolus ignoraret, et spiritali latente conceptu, quem non alium videret quam alios, non aliter crederet natum esse quam caeteros.* TENZE, *Sermo XXII*, 3: PL 54, 196; *Mowa 22*, 3: M 78.

²⁷ TAMZE.

two bez pożądlności dostarczyło ciała. Z matki wziął Pan tylko ludzką naturę, nie wziął ludzkiej winy²⁸ - konkluduje św. Leon.

Dzięki przyjęciu ludzkiej natury przez Syna Bożego, stało się możliwe ukrycie pod osłoną naszej słabości mocy Przedwiecznego Słowa²⁹. W taki oto sposób Wszechmocny Pan stanął do walki o zbawienie rodzaju ludzkiego z okrutnym wrogiem. Rezygnując ze swojego majestatu, przeciwstawił szatanowi ludzką naturę wolną od jakiegokolwiek skazy grzechu³⁰. Rezygnacja ta była konsekwencją zasady sprawiedliwości. Zwycięstwo Chrystusa nad złym duchem dokonało się w momencie, gdy ten domagał się kary dla Jezusa, pomimo że nie znajdował w Nim żadnej winy. niesprawiedliwe i zbyt zachłanne domaganie się spowodowało utratę całego długu³¹.

b) Boży plan odrodzenia człowieka

Zbawczym zamierzeniem Boga było odrodzenie człowieka. Dzięki Wcieleniu Syna Bożego upadła wskutek grzechu ludzkość mogła pojednać się ze swoim Stwórcą³². Ponadto natura ludzka zjednoczona w Chrystusie z naturą Boską, mogła uczestniczyć w walce i w zwycięstwie nad szatanem³³. Dlatego to właśnie *Wszechmocny Pan ściera się z okrutnym wrogiem nie w swoim majestacie, lecz w naszej mało-*

²⁸ *Quod ut fieret, sine virili semine conceptus est Christus ex virgine, quam non humanus coitus, sed Spiritus sanctus fecundavit [...]. Quo enim paterni seminis transfusio non pervenit, peccati se illic origo non miscuit [...]. Assumpta est de matre Domini natura, non culpa. Sermo XXII, 3: PL 54, 196; Mowa 22, 3: M 78-79. Zob. W. WOJTASIK, Nauka św. Leona I..., 120.*

²⁹ *Ut scilicet natam humano generi salutem diabolus ignoraret et spiritali latente conceptu, quem non alium videret quam alios, non aliter crederet natum esse quam caeteros. TENZE, Sermo XXII, 3: PL 54, 196; Mowa 22, 3: M 78. Zob. W. WOJTASIK, Nauka św. Leona I..., 120.*

³⁰ *Verax namque misericordia Dei, cum ad reparandum humanum genus ineffabiliter ei multa suppeterent, hanc potissimum consulendi viam elegit, qua ad destruendum opus diaboli, non virtute uteretur potentiae, sed ratione justitiae [...]. Quod ut fieret, sine virili semine conceptus est Christus ex virgine. TENZE, Sermo XXII, 3: PL 54, 196; Mowa 22, 3: M 78. Zob. W. WOJTASIK, Nauka św. Leona I..., 103. 117. 119.*

³¹ *Perstitit ergo improbus praedo et avarus exactor in eum qui nihil ipsius habebat insurgere, et dum vitiatæ originis praejudicium generale persequitur, chirographum quo nitebatur excedit, ab illo iniquitatis exigens poenam, in quo nullam reperit culpam. TENZE, Sermo XXII, 4: PL 54, 197; Mowa 22, 4: M 71.*

³² *Dei namque Filii secundum plenitudinem temporis, quam divini consilii inscrutabilis altitudo disposuit, reconciliandum auctori suo naturam generis assumpsit humani, ut inventor mortis diabolus, per ipsam quam vicerat vinceretur. TENZE, Sermo XXI, 1: PL 54, 191; Mowa 21, 1: M 71.*

³³ *In quo conflictu pro nobis inito, magno et mirabili aequitatis jure certatum est: dum omnipotens Dominus cum saevissimo hoste, non in sua majestate, sed in nostra congregitur humilitate, objiciens ei eamdem formam eamdemque naturam. TAMZE.*

ści; nadstawia mu taką jak nasza pierś i naturę³⁴. Syn Boży przyszedł zniszczyć dzieło diabelskie³⁵. Ponieważ upadły anioł doprowadził do upadku człowieka, dlatego zasadniczym celem Wcielenia była odnowa człowieka. Bóg ożywił nas spolem w Chrystusie, abysmy się w Nim stali „nowym stworzeniem” i nowy przybrali kształt³⁶.

Przyjmując ludzką naturę, Syn Boży nie tylko wszczepił siebie samego w nas, lecz także przyjął nas do wspólnoty z sobą³⁷. W konsekwencji zstąpienie Boga w świat ludzki - stało się wyniesieniem człowieka w świat Boży³⁸. Przynależność człowieka do Chrystusa decyduje o jego godności³⁹. Prawdę tę objawił człowiekowi Bóg Ojciec poprzez dzieło zbawienia. Miarą wartości człowieka była cena, jaką musiał zań uiścić Bóg w dziele Odkupienia⁴⁰.

Tajemnica Wcielenia ujawniła również ogrom miłosierdzia Bogo. To niezwykle wydarzenie postawiło człowieka w nowej sytuacji, otworzyło przed nim nowe perspektywy: został on bowiem wydarty mocom ciemności⁴¹, stał się uczestnikiem Boskiej natury⁴², otrzymał łaskę pojednania z Bogiem⁴³. Upadłe z powodu grzechu stworzenie otrzymało możliwość powrotu do Stwórcy. W Chrystusie

³⁴ *Dum omnipotens Dominus cum saevissimo hoste, non in sua majestate, sed in nostra congregitur humilitate, objiciens ei eamdem formam eamdemque naturam.* TAMZE.

³⁵ *Quoniam venit Filius Dei dissolvere opera diaboli.* TENZE, *Sermo XXVII*, 2: PL 54, 218; *Mowa* 27, 2: M 110.

³⁶ *Misertus est nostri; „et cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos Christo” (Eph 2,5), ut essemus in ipso nova creatura, novumque ligmentum.* TENZE, *Sermo XXI*, 3: PL 54, 192; *Mowa* 21, 3: M 73-74.

³⁷ *Et ita se nobis, nosque inseruit sibi, ut Dei ad humana descensio, fieret hominis ad divina provectione.* TENZE, *Sermo XXVII*, 2: PL 54, 218; *Mowa* 27, 2: M 110.

³⁸ TAMZE.

³⁹ *Agnosce, o Christiane, dignitatem tuam, et divinae consors factus naturae, noli in veterem vilitatem degeneri conversatione redire. Memento cujus capitis et cujus corporis sis membrum.* TENZE, *Sermo XXI*, 3: PL 54, 192-193; *Mowa* 21, 3: M 74.

⁴⁰ *Quoniam in hoc praecipue Dei opere humilitas nostra cognoscit, quanti eam suus conditor aestimavit. Qui cum origini humanae multum dederit, quod nos ad imaginem suam fecit, reparationi nostrae longe amplius tribuit, cum servili formae ipse se Dominus coaptavit.* TENZE, *Sermo XXIV*, 2: PL 54, 204; *Mowa* 24, 2: M 89.

⁴¹ *Reminiscere quia erutus de potestate tenebrarum, translatus es in Dei lumen et regnum.* TENZE, *Sermo XXI*, 3: PL 54, 193; *Mowa* 21, 3: M 74.

⁴² *Agnosce, o Christiane, dignitatem tuam, et divinae consors factus naturae, noli in veterem vilitatem degeneri conversatione redire.* TENZE, *Sermo XXI*, 3: PL 54, 192; *Mowa* 21, 3: M 74.

⁴³ *Quisquis igitur Christiano nomine pie fideliter gloriaris, reconciliationis hujus gratiam justo perpende iudicio. Tibi [...] per incarnationem Verbi potestas data est, ut de longinquo ad tuum revertaris auctorem, recognoscas parentem, liber efficiaris ex servo de extraneo proveharis in filium.* TENZE, *Sermo XXII*, 5: PL 54, 197-198; *Mowa* 22, 5: M 80.

dokonało się pojednanie stworzenia ze Stwórcą⁴⁴. Człowiek, stając się członkiem Ciała Chrystusowego⁴⁵ - ipso facto stał się przybranym Synem Bożym⁴⁶, który, uwolniony spod jarzma grzechu, odzyskał swoją niewinność⁴⁷. Przyjęcie przez Syna Bożego ludzkiej natury dało człowiekowi możliwość wejścia do królestwa Bożego⁴⁸, odrodzenia się z Ducha Świętego⁴⁹ oraz poznania na nowo Ojca⁵⁰.

Przyjście na świat Syna Bożego gruntownie zmieniło sytuację człowieka. W Chrystusie został on wezwany po przebaczenie, powołany do zwycięstwa, do życia⁵¹. Dlatego też życie chrześcijanina - zdaniem papieża Leona - winno być przepełnione nadzieją i radością⁵². Nie oznacza to jednak, że od tej pory nie musi on już więcej pracować nad sobą: wręcz przeciwnie. Nowa sytuacja stawia przed człowiekiem nowe wymagania: musi zwlec z siebie *starego człowie-*

⁴⁴ *Dei namque Filius secundum plenitudinem temporis, quam divini consilii inscrutabilis altitudo disposuit, reconciliandum auctori suo naturam generis assumpsit humani, ut inventor mortis diabolus, per ipsam quam vicerat vinceretur.* TENZE, *Sermo XXI*, 1: PL 54, 191; *Mowa 21*, 1: M 71. Zob. W. WOJTASIK, *Nauka św. Leona I...*, 114.

⁴⁵ *Et ita se nobis, nosque inseruit sibi, ut Dei humana descensio, fieret hominis ad divina provectio.* TENZE, *Sermo XXVII*, 2: PL 54, 218; *Mowa 27*, 2: M 110. *Considerate, dilectissimi, et secundum illuminationem Spiritus sancti prudenter advertite, quis nos in se suscepit, et quem susceperimus in nobis: quoniam sicut factus est Dominus Jesus caro nostra nascendo, ita et nos facti sumus corpus ipsius renascendo. Ideo et membra Christi et templum sumus Spiritus sancti.* TENZE, *Sermo XXIII*, 5: PL 54, 203; *Mowa 23*, 5: M 87.

⁴⁶ *Per incarnationem Verbi potestas data est, et de longinquo ad tuum revertaris auctorem, recognoscas parentem, liber efficiaris ex servo, [...] ac si te Dei Filium per spiritum adoptionis agnoveris, Deum Patrem audeas nuncupare.* TENZE, *Sermo XXII*, 5: PL 54, 197-198; *Mowa 22*, 5: M 80. Zob. W. WOJTASIK, *Nauka św. Leona I...*, 112.

⁴⁷ *Malae conscientiae reatu absolutus, ad coelestia regna suspires.* TENZE, *Sermo XXII*, 5: PL 54, 198; *Mowa 22*, 5: M 80; *qui propter multam misericordiam suam, qua dilexit nos, misertus est nostri; „et cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos Christo” (Eph, II,5), ut essemus in ipso nova creatura.* TENZE, *Sermo XXI*, 3: PL 54, 192; *Mowa 21*, 3: M 74.

⁴⁸ *Quoniam venit Filius Dei dissolvere opera diaboli (1Joan, III, 8), et ita se nobis, nosque inseruit sibi, ut Dei ad humana descensio, fieret hominis ad divina provectio.* TENZE, *Sermo XXVII*, 2: PL 54, 218; *Mowa 27*, 2: M 110. *Memento cuius capitis et cuius corporis sis membrum. Reminiscere quia erutus de potestate tenebrarum, translatus es in Dei lumen et regnum.* TENZE, *Sermo XXI*, 3: PL 54, 193; *Mowa 21*, 3: M 74.

⁴⁹ *Per baptismatis sacramentum Spiritus sancti factus es templum.* TENZE, *Sermo XXI*, 3: PL 54, 193; *Mowa 21*, 3: M 74.

⁵⁰ *Per incarnationem Verbi potestas data est, ut de longinquo ad tuum revertaris auctorem, recognoscas parentem.* TENZE, *Sermo XXII*, 5: PL 54, 197-198; *Mowa 22*, 5: M 80.

⁵¹ *Exultet sanctus, quia propinquat ad palmam. Gaudeat peccator, quia invitatur ad veniam. Animetur gentilis, quia vocatur ad vitam.* TENZE, *Sermo XXI*, 1: PL 54, 191; *Mowa 21*, 1: M 71.

⁵² TAMZE.

ka, wyrzec się spraw cielesnych⁵³, aby stać się *nowym stworzeniem*. Dlatego też św. Leon upomina wiernych, aby odzyskując *dzięki Chrystusowi utraconą godność, nie powtarzali błędu kiedyś już popełnionego, by nie oddawali się na nowo w niewolę szatana*⁵⁴.

c) Miejsce i rola Maryi w planie Bożym

Miejsce Maryi w planie Bożym zostało dokładnie określone. Syn Boży, wybierając odwiecznie swoją przyszłą matkę⁵⁵, pragnął aby była nią dziewica⁵⁶. Dziewictwo według biskupa Rzymu było jednym z istotnych warunków pomyślnej realizacji planu. Stało się ono zasłoną, parawanem pozwalającym ukryć przed złym duchem przyjscie na świat Zbawiciela⁵⁷. O roli, jaką miała pełnić w planach Opatrzności, Maryja dowiedziała się z ust anioła Gabriela⁵⁸.

Realizacja powierzonego Jej zadania rozpoczyna się w chwili poczęcia Chrystusa. Wydarzenie to realizuje się w dwóch etapach: duchowym, który wyraża się poprzez płynące z wiary „fiat” Maryi oraz fizycznym, którego konsekwencją jest Wcielenie⁵⁹. Św. Leon podkreśla czynną partycypację Błogosławionej Dziewicy. Ona nie tylko przyjmuje do siebie Słowo Przedwieczne, ale i dostarcza Mu

⁵³ *Agamus ergo, dilectissimi, gratias Deo Patri, per Filium ejus, in Spiritu sancto, qui propter multam misericordiam suam, qua dilexit nos, misertus est nostri; „et cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos Christo” (Eph. II,5), ut essemus in ipso nova creatura, novumque figmentum. Deponamus ergo veterem hominem cum actibus suis (Eph. IV, 22; Colos. III, 9); et adepti participationem generationis Christi, carnis renuntiemus operibus [...]. Per baptismatis sacramentum Spiritus sancti factus es templum: noli tantum habitatorem pravis de te actibus effugare, et diaboli te iterum subicere servituti. TENZE, Sermo XXI, 3: PL 54, 192-193; Mowa 21, 3: M 73-74.*

⁵⁴ TAMŻE. Zob. także F. SPEDAGLIERI, *La Madre del Salvatore...*, 25.

⁵⁵ *Hoc ipsum autem, dilectissimi, quod Christus nasci elegit ex Virgine, nonne apparet altissime fuisse rationis? Ut scilicet natam humano generi salutem diabolus ignoraret. LEON WIELKI, Sermo XXII, 3: PL 54, 196; Mowa 22, 3: M 78.*

⁵⁶ TAMŻE.

⁵⁷ *Christus nasci elegit ex Virgine [...], ut scilicet natam humano generi salutem diabolus ignoraret. TENZE, Sermo XXII, 3: PL 54, 196; Mowa 22, 3: M 78.*

⁵⁸ *Et ne supermi ignara consilii ad inusitatos paveret effectus, quod in ea operandum erat a Spiritu sancto, colloquio discit angelico. TENZE, Sermo XXI, 1: PL 54, 191; Mowa 21, 1: M 72. Zob. P. PARENTE, *S. Leo Magno...*, 38 oraz W. WOJTASIK, *Nauka św. Leona I...*, 46.*

⁵⁹ *Divinam humanamque prolem prius conciperet mente quam corpore. LEON WIELKI, Sermo XXI, 1: PL 54, 191; Mowa 21, 1: M 72. Zob. W. WOJTASIK, *Nauka św. Leona I...*, 46. *Non solum enim in memoriam, sed in conspectum quodammodo redit angeli Gabrielis cum Maria stupente colloquium, et conceptio de Spiritu sancto tam mire promissa quam credita. LEON WIELKI, Sermo XXVI, 1: PL 54, 212-213; Mowa 26, 1: M 102.**

czystej, nieskażonej grzechem ludzkiej natury⁶⁰. Jest ona miejscem, środowiskiem, w którym zaczyna formować się *nowy człowiek*⁶¹. Jej dziewictwo nie ogranicza się jedynie do chwili poczęcia, lecz rozciąga się także na moment porodu Chrystusa⁶². Autor „Mowy” tajemnicę usiłuje wyjaśnić odwołując się do prorockiej zapowiedzi Izajasa: *Oto panna w żywocie mieć będzie i porodzi syna; i nazwą imię jego Emmanuel, co się wyklada: Bóg z nami*⁶³.

2. Maryja w tajemnicy Wcielenia

a) Niezwykłość poczęcia

Św. Leon zaznacza, że Maryja została odwiecznie wybrana na matkę Zbawiciela⁶⁴. Orędzie Archanioła miało na celu objawienie woli Bożej, ukazanie roli, jaką Błogosławiona Dziewica miała spełnić w planie zbawienia⁶⁵. Gabriel, charakteryzując sposób realizacji poczęcia, ujawnił przyczyny sprawcze: zostanie ono dokonane za sprawą Ducha Świętego zstępującego na Maryję oraz dzięki mocy Najwyższego. Wyjawił, że błogosławione poczęcie nie skazi czystości Maryi ani nie naruszy Jej panieństwa⁶⁶. Słowa niebiańskiego posłańca miały zapobiec zaskoczeniu i dezorientacji przyszłej Matki Pana. Bóg bowiem chciał, aby Maryja w sposób świadomy uczestniczyła w Jego zbawczym planie⁶⁷.

⁶⁰ *Nova autem nativitate generatus: quia inviolata virginitas concupiscentiam nescivit, carnis materiam ministravit. Assumpta est de Matre Domini, natura, non culpa.* TENZE, *Epistola XXVIII*, 4: PL 54, 767.

⁶¹ *Dominus omnium rerum [...] electa sibi matre, quam fecerat: quae salva integritate virginea, corporeae esset tantum ministra substantiae, ut humani seminis cessante contagio, novo homini et puritas inesset et veritas.* TENZE, *Sermo XXIV*, 3: PL 54, 205; *Mowa 24*, 3: M 90-91.

⁶² *Sed divina potestate subnixum est, quod virgo conceperit, quod virgo peperit, et virgo permanserit.* TENZE, *Sermo XXII*, 2: PL 54, 195; *Mowa 22*, 2: M 77.

⁶³ Zob. TENZE, *Sermo XXIII*, 1: PL 54, 200; *Mowa 23*, 1: M 82.

⁶⁴ *Virgo regi Davidicae stirpis eligitur, quae sacro gravidanda fetu divinam humanamque prolem prius conciperet mente quam corpore. Et ne superni ignara consilii ad inusitatos paveret effectus, quod in ea operandum erat a Spiritu sancto, colloquio discit angelico.* TENZE, *Sermo XXI*, 1: PL 54, 191; *Mowa 21*, 1: M 72.

⁶⁵ *Et ne superni ignara consilii ad inusitatos paveret effectus, quod in ea operandum erat a Spiritu sancto, colloquio discit angelico.* TAMZE, 72.

⁶⁶ *Electae Virgini olimque de semine Abrahae ac de radice Jesse per propheticas voces et per mystica signa promissae, denuntiatur ab archangelo sine damno pudoris beata fecunditas, sacram virginitatem nec conceptu violatura nec partu.* TENZE, *Sermo XXX*, 4: PL 54, 232; *Mowa 30*, 4: M 128. Por. TENZE, *Sermo XXI*, 1: PL 54, 191; *Mowa 21*, 1: M 72.

⁶⁷ Zob. TENZE, *Sermo XXI*, 1: PL 54, 191.

Niezwykłość poczęcia - zdaniem papieża - polegała z jednej strony na wykluczeniu ludzkiego obcowania, z drugiej zaś na interwencji Ducha Świętego i ingerencji mocy Najwyższego⁶⁸. Ponieważ przy poczęciu nie wpłynęło ojcowskie nasienie, w związku z tym nie można mówić o grzechu pierworodnym⁶⁹. Natomiast aktywność Boskiego Parakleta w momencie Wcielenia umożliwiła zachowanie dziewictwa i bezgrzeszności Maryi⁷⁰. Odpowiedzią ze strony Błogosławionej Dziewicy była Jej ufność w spełnienie obietnicy Bożej⁷¹. Maryja wierzyła, że nie utraci dziewictwa, wierzyła również w nowy sposób poczęcia, które, jak zaznacza papież, dokonało się w dwóch etapach: poczęcie w łonie zostało poprzedzone poczęciem w duchu⁷². Pokorna Służebnica Pańska nie tylko uwierzyła zapowiedzi Gabriela, lecz również przyjęła do siebie Syna Bożego i dostarczyła Mu dziewiczego ciała⁷³.

b) Działanie Ducha Świętego

Papież Leon, komentując wydarzenie Wcielenia, podkreślił nieustanną Bożą inicjatywę: Syn Boży sam określił sposób przyjęcia natury ludzkiej: *Trzeba tu pamiętać na wolę narodzonego. On w taki sposób stał się człowiekiem, jak tego chciał i był mocen*⁷⁴.

Moc Ducha Świętego, którą została napełniona Maryja, stała się przyczyną sprawczą Wcielenia Słowa Przedwiecznego. Sprawiała ona, że przyjęcie przez Słowo Boże *wolnej od skażenia pożądlivością powłoki cielesnej ludzkiej*⁷⁵ stało się faktem. Boski Paraklet, czyniąc Maryję brze-

⁶⁸ *Nova autem nativitate genitus est, conceptus a Virgine, natus ex Virgine, sine paterna carnus concupiscentia [...]. Auctor enim Deo in carne nascenti Deus est [...]. Origo dimissilis, sed natura consimilis; humano usu et consuetudine caret, sed divina potestate subnixum est, quod virgo conceperit, quod virgo peperit, et virgo permenaserit.* TENZE, *Sermo XXII*, 2: PL 54, 195; *Mowa 22*, 2: M 76-77.

⁶⁹ *Quo enim paterni seminis transfusio non pervenit, peccati se illic origo non miscuit. Inviolata virginitas concupiscentiam nescivit, substantiam ministravit.* TENZE, *Sermo XXII*, 3: PL 54, 196; *Mowa 22*, 3: M 78.

⁷⁰ *Oportuit enim ut primam genitricis virginitatem nascentis incorruptio custodiret, et complacitum sibi claustrum pudoris, et sanctitatis hospitium, divini Spiritus virtus infusa servaret.* TENZE, *Sermo XXII*, 2: PL 54, 196; *Mowa 22*, 2: M 77.

⁷¹ *Nec damnum credit pudoris, Dei genitrix mox futura.* TENZE, *Sermo XXI*, 1: PL 54, 191; *Mowa 21*, 1: M 72.

⁷² *Virgo regi Davidicae stirpis eligitur, quae sacro gravidanda fetu divinam humanamque prolem prius conciperet mente quam corpore.* TAMZE.

⁷³ *Inviolata virginitas concupiscentiam nescivit, substantiam ministravit.* TENZE, *Sermo XXII*, 3: PL 54, 196; *Mowa 22*, 3: M 78.

⁷⁴ *Non hic cogitetur parientis conditio, sed nascentis arbitrium, qui sic homo natus est, ut volebat et poterat.* TENZE, *Sermo XXII*, 2: PL 54, 195; *Mowa 22*, 2: M 77.

⁷⁵ TAMZE.

mienną, stał się dla Niej źródłem usprawiedliwienia⁷⁶. Uniemożliwił pojawienie się w czasie poczęcia grzechu, zachował Dziewicę w czystości i niewinności⁷⁷. Dzięki Jego interwencji poczęcie w łonie dziewiczej Matki należy uznać za niezwykle i wyjątkowe⁷⁸.

c) Wcielenie Chrystusa

- Zbawczy sens Wcielenia

Przyjęcie przez Syna Bożego ludzkiej natury spowodowało, że Chrystus stał się pośrednikiem pomiędzy Bogiem a ludźmi⁷⁹. Natomiast ludzka natura została w Nim wywyższona i przeobstwiona: *Bóg stał się człowiekiem, aby ludzie mogli uczestniczyć w naturze Bożkiej*⁸⁰. Dzięki Wcieleniu dokonało się nie tylko pojednanie człowieka ze Stwórcą⁸¹, lecz również oczyszczenie i wyleczenie ludzkości z ran i słabości będących dziedzictwem grzechu⁸², a także spłacenie długu zaciągniętego przez człowieka⁸³.

Biskup Rzymu dostrzega jeszcze inne zbawcze konsekwencje przyjęcia ludzkiej natury przez Słowo Odwieczne. Dzięki Wcieleniu Syn Boży mógł zamieszkać między ludźmi i doświadczyć cierpienia⁸⁴.

⁷⁶ *Et omni homini renascenti aqua baptismatis instar est uteri virginalis, eodem Spiritu sancto replente fontem, qui replevit et virginem: ut peccatum quod ibi vacuavit sacra conceptio, hic mystica tollat ablutio.* TENZE, *Sermo XXIV*, 3: PL 54, 206; *Mowa* 24, 3: M 91.

⁷⁷ Por. TAMŻE.

⁷⁸ *Ille hostiam se Agnus offeret, quem et omnibus corporalis substantia jungeret, et ab omnibus spiritalis origo discerneret.* TENZE, *Sermo LVI*, 3: PL 54, 328; *Mowa* 56, 3: M 259.

⁷⁹ *In assumptione enim naturae nostrae nobis factus est gradus quo ad ipsum per ipsum possimus ascendere.* TENZE, *Sermo XXV*, 3: PL 54, 210; *Mowa* 25, 3: M 97.

⁸⁰ *Factus est homo nostri generis, ut nos divinae naturae possimus esse consortes.* TENZE, *Sermo XXV*, 5: PL 54, 211; *Mowa* 25, 5: M 100.

⁸¹ *Dei namque Filius [...] reconciliandum auctori suo naturam generis assumpsit humani.* TENZE, *Sermo XXI*, 1: PL 54, 191; *Mowa* 21, 1: M 71.

⁸² *Venit enim Dominus Jesus Christus contagia nostra auferre, non perpeti, nec succumbere vitiiis, sed mederi. Venit ut omnem languorem corruptionis et universa ulcera sordentium curaret animarum.* TENZE, *Sermo XXII*, 2: PL 54, 195; *Mowa* 22, 2: M 77.

⁸³ *Et ad dependendum nostrae conditionis debitum, natura inviolabilis naturae est unita passibili, Deusque verus et homo verus, in unitatem Domini temperatur.* TENZE, *Sermo XXI*, 2: PL 54, 192; *Mowa* 21, 2: M 73.

⁸⁴ *Nec alia fuit Dei Filio causa nascendi, quam ut cruci posset affigi. In utero enim Virginis suscepta est caro mortalis; in carne mortali completa est dispositio passionis.* TENZE, *Sermo XLVIII*, 1: PL 54, 298; *Mowa* 48, 1: M 214.

Jego przyjście na świat było wymierzone przeciw szatanowi⁸⁵: miało na celu odniesienie zwycięstwa nad „sprawcą śmierci”⁸⁶.

- Sposób Wcielenia

Św. Leon w jednej ze swoich mów stwierdza, że sposób Wcielenia został określony przez Syna Bożego⁸⁷. Chrystus począł się w łonie Najświętszej Maryi Panny mocą Ducha Świętego⁸⁸. Przyjęcie przez Słowo ludzkiej natury, było, zdaniem Leona Wielkiego, konieczne, gdyż *tylko w śmiertelnym ciele mogła dokonać się postanowiona męka*⁸⁹. Dokładną analizę momentu Wcielenia możemy odnaleźć w mowie dziesiątej na Narodzenie Pańskie: *Słowo Boże wzięło sobie z nieskażonego ciała powłokę cielesną ludzką i wolną od wszelkiej skazy z pożądliwości ciała, a posiadającą wszystko co do natury duszy i ciała należy*⁹⁰.

Z przytoczonego tekstu wynika, że Leon wykluczył istnienie grzechu w ciele przyjętym przez Syna Bożego. To właśnie ciało stanowią, według papieża, osłonę, za którą ukryła się moc Boża⁹¹. W momencie Wcielenia Słowo przyjęło prawdziwe ciało ludzkie⁹².

⁸⁵ *Dei namque Filius secundum plenitudinem temporis, quam divini consilii inscrutabilis altitudo disposuit, reconciliandum auctori suo naturam generis assumpsit humani, ut inventor mortis diabolus, per ipsam quam vicerat vinceretur.* TENZE, *Sermo XXI*, 1: PL 54, 191; Mowa 21, 1: M 71.

⁸⁶ TAMŻE.

⁸⁷ *Non hic cogitetur parentis conditio, sed nascentis arbitrium, qui sic homo natus est, ut volebat et poterat.* TENZE, *Sermo XXII*, 2: PL 54, 195; Mowa 22, 2: M 77.

⁸⁸ *Superveniente quippe in eam Spiritu sancto, et Altissimi obumbrante virtute (Luc 1, 35), incommutabile Dei Verbum de incontaminato corpore habitum sibi humanae carnis assumpsit.* TENZE, *Sermo XXX*, 4: PL 54, 231; Mowa 30, 4: M 128.

⁸⁹ *In utero enim Virginis suscepta est caro mortalis; in carne mortali completa est dispositio passionis.* TENZE, *Sermo XLVIII*, 1: PL 54, 298; Mowa 48, 1: M 214.

⁹⁰ *Superveniente quippe in eam Spiritu sancto, et Altissimi obumbrante virtute (Luc 1, 24), incommutabile Dei Verbum de incontaminato corpore habitum sibi humanae carnis assumpsit; quae et nullum contagium de concupiscentia carnis traheret, et nihil eorum quae ad animae corporisque naturam pertinent, non haberet.* TENZE, *Sermo XXX*, 4: PL 54, 232; Mowa 30, 4: M 128.

⁹¹ *Cum igitur misericors omnipotensque Salvator ita susceptionis humanae moderaretur exordia, ut virtutem inseparabilis a suo homine Deitatis per velamen nostrae infirmitatis absconderet, illusa est securi hostis astutia.* TENZE, *Sermo XXII*, 4: PL 54, 197; Mowa 22, 4: M 79.

⁹² *Quid vero hoc est, nisi Verbum carnem fieri, Conditorem mundi per uterum Virginis nasci, Dominum majestatis humanis se coaptare primordiis, et licet conceptui spiritali nulla sint terreni seminis mixta contagia, ad suscipiendam tamen verae carnis substantiam solam sumere de matre naturam?* TENZE, *Sermo XXV*, 4: PL 54, 210-211; Mowa 25, 4: M 99. O zagadnieniu dwóch natur w Chrystusie, por. W. WOJTASIK, *Nauka św. Leona I...*, 60-73.

Biskup Rzymu zdecydowanie przeciwstawia się twierdzeniu, jakoby Syn Boży przyjął jedynie pozorne ciało⁹³. Tylko bowiem autentyczne zjednoczenie Syna Bożego z prawdziwą ludzką naturą umożliwiło zamieszkanie wśród ludzi⁹⁴. Ponieważ Syn Boży przyjął ludzką naturę wolną od grzechu, całkowitą i nienaruszoną, złożoną z prawdziwego ciała i prawdziwej duszy, dlatego *nie wolno nam wyobrażać sobie w Chrystusie bóstwa bez człowieczeństwa i człowieczeństwa bez bóstwa*⁹⁵.

Papież charakteryzując Boską naturę Chrystusa stwierdza, że Syn Boży jest równy i współistotny Ojcu⁹⁶, że od Ojca pochodzi⁹⁷ i podobnie jak Ojciec jest ponad czasem⁹⁸.

Św. Leon wielokrotnie zabiera głos w sprawie błędnych nauk szerzonych w Kościele. W Mowie 28. przedstawia katalog herezji trynitarno-chrytologicznych. Obok gnozy, modalistycznego monarchianizmu, doketyzmu, patrypasjanizmu i arianizmu wymienia także błędy Apolinarego i Nestoriusza⁹⁹. Należy jednak zauważyć, że najczęściej występuje on przeciw nestorianizmowi, manicheizmowi oraz monofizytyzmowi Eutychesa. Przeciwstawiając się błędnym poglądom ostatniego z wymienionych, głoszącego jakoby w Chrystusie doszło do wchłonięcia jednej natury przez drugą, usiłuje ukazać konsekwencje takiego stanowiska: *boć gdyby Wcielenie Słowa*

⁹³ *Et quod in utero Virginis matris Mariae „Verbum caro factum est” (Joan. 1, 14), quod infans editus per incrementa corporea ad perfectae virilitatis profecit aetatem, quodque crucifixus, mortuus, ac sepultus die tertia resurrexit in nostrae quidem imaginis forma, sed non in nostrae carnis asserant gestum esse natura: nos ab evangelicis et apostolicis testimoniis nullatenus recedentes [...] Experimenta docuerunt.* LEON WIELKI, *Sermo LXIV*, 1: PL 54, 358; *Mowa* 64, 1: M 298-299.

⁹⁴ *Quae si de nostra, id est vere humana, non esset, Verbum caro factum non habitasset in nobis. In nobis autem habitavit, quia naturam nostri corporis suam fecit.* TENZE, *Sermo XXX*, 3: PL 54, 231; *Mowa* 30, 3: M 126.

⁹⁵ *Verus Deus, qui absque cujusquam sorde peccati, integram sibi nostram perfectamque naturam veritate et carnis et animae univit.* TENZE, *Sermo XCVI*, 2: PL 54, 467; *Mowa* 96, 2: M 439. *Tantam factam unitatem utriusque substantiae, ut ab illo tempore quo sicut humani generis causa poscebat, in beatae Virginis utero „Verbum caro factum est” (Joan. 1, 14), nec Deum illum sine hoc quod homo est, nec hominem sine hoc liceat cogitare quod Deus est.* TENZE, *Sermo LIV*, 1: PL 54, 319; *Mowa* 54, 1: M 246.

⁹⁶ *Verus homo et verus Deus; sempiternus in suis temporalis in nostris; unum cum Patre in substantia, quae numquam fuit minor Patre.* TENZE, *Sermo XXV*, 3: PL 54, 209; *Mowa* 25, 3: M 97.

⁹⁷ *Cum ergo in uno Domino nostro Jesu Christo vero Dei atque hominis Filio, confiteamur divinam de Patre naturam.* TENZE, *Sermo LXIV*, 4: PL 54, 360; *Mowa* 64, 4: M 302.

⁹⁸ TAMZE.

⁹⁹ *Zob. TENZE, Sermo XXVIII*, 4-5: PL 54, 223-225; *Mowa* 28, 4-5: M 116-119.

było takim zjednoczeniem boskiej i ludzkiej natury, że przez samo to złączenie, co było dwulite, stałoby się jednolite, to z łona Dziewicy samo tylko bóstwo narodziłoby się i dla pozoru zwodniczo poddałoby się karmieniu i wzrostowi [...]. Tylko boska natura zostałaby ukrzyżowana, tylko boska natura umarłaby¹⁰⁰.

Papież broni czystości wiary przed błędami manichejczyków, dla których Chrystus nie zstąpił w łono Dziewicy, lecz przyjął ciało pozorne i niematerialne. Tajemnica Wcielenia, która bulwersowała manichejczyków, dla papieża Leona stała się objawieniem Bożej potęgi¹⁰¹.

Następca św. Piotra przestrzega także wiernych przed szerzącą się wówczas błędną doktryną Nestoriusza, według którego w poczęciu i narodzeniu z Maryi nie dokonało się prawdziwe zjednoczenie Słowa z ciałem. Najpierw miałoby nastąpić uformowanie i ożywienie ciała, a dopiero później Syn Boży miałby połączyć się z istniejącym już człowiekiem. W konsekwencji Syn Boży nie mógł stać się człowiekiem, a Najświętsza Maryja Panna nie mogła być nazwana Matką Boga¹⁰². Papież Leon, przeciwstawiając się wymienionym poglądom, broni tytułu Błogosławionej Dziewicy: Maryję można nazywać Theotokos - Bożą Rodzicielką¹⁰³.

3. Maryja w tajemnicy Bożego Narodzenia

a) Trwałe dziewictwo Maryi

Św. Leon często podkreśla w swoich kazaniach prawdę o dziewictwie Maryi zarówno w momencie narodzenia Chrystusa¹⁰⁴, jak

¹⁰⁰ *Si enim Verbi incarnatio unitio est divinae humanaeque naturae, sed hoc ipso concursu quod erat geminum, factum est singulare: sola Divinitas ex utero Virginis nata est, et per ludificatoriam speciem sola subiit nutrimenta et incrementa corporea [...], sola Divinitas crucifixa, sola Divinitas mortua.* TENZE, *Sermo XXVIII*, 5: PL 54, 225; *Mowa 28*, 5: M 118-119.

¹⁰¹ *Indignum enim videri volunt, ut credatur Deus Dei Filii femineis se inseruisse visceribus, et majestatem suam huic contumeliae subdidisse, ut naturae carnis immixtus, in vero humanae substantiae corpore nasceretur: cum totum hoc opus non iniuria sit ipsius, sed potentia; nec credenda pollutio, sed gloriosa dignatio.* TENZE, *Sermo XXXIV*, 4: PL 54, 247; *Mowa 34*, 4: M 148-149.

¹⁰² *Nam ille beatam Mariam hominis tantummodo ausus est praedicare genitricem, ut in conceptu ejus et partu nulla Verbi et carnis facta unitio crederetur: quia Dei Filius non ipse factus sit hominis filius, sed creato homini sola se dignatione sociaverit.* TENZE, *Sermo XXVIII*, 5: PL 54, 224; *Mowa 28*, 5: M 118. Zob. W. WOJTASIK, *Nauka św. Leona I...*, 26-27. 30.

¹⁰³ *Genitricem Domini signo clausae exultationis ostendit (Ibid., 44).* LEON WIELKI, *Sermo XXX*, 4: PL 54, 232; *Mowa 30*, 4: M 127. *Nec damnum credit pudoris, Dei genitrix mox futura.* TENZE, *Sermo XXI*, 1: PL 54, 191; *Mowa 21*, 1: M 72.

¹⁰⁴ *Quo enim Spiritu de intemeratae matris visceribus nascitur Christus.* TENZE,

i po tym wydarzeniu¹⁰⁵. Przyczyny sprawczej tego stanu rzeczy dopatruje się on w mocy Bożej, dzięki której właśnie *dziewica poczęła, dziewica zrodziła i dziewicą nadal pozostała*¹⁰⁶. Jak zaznacza F. Spedaglieri, poprzez nienaruszone dziewictwo w poczęciu i narodzeniu Chrystusa jeszcze silniej podkreślony został nierozzerwalny związek Matki ze swoim Synem¹⁰⁷. Wyrażenia, jakimi posługuje się papież przy określeniu Jej niezwyklej roli to między innymi: *dziewicza Matka, Błogosławiona Dziewica Maryja, Maryja Dziewica*¹⁰⁸.

Integralność cielesna Maryi wiązała się z Jej czystością, a ściślej, z Jej bezgrzesznością. Maryja wydała Chrystusa na świat, pozostając nieskażona grzechem¹⁰⁹. Jezus narodzi się, zachowując niewinność swej Matki¹¹⁰.

W jednym z kazań św. Leon podkreśla fakt narodzenia Jezusa z przeczystej, posiadającej nieskażone ciało Matki¹¹¹. Ciało Maryi

*Sermo XXIX, 1: PL 54, 227; Mowa 29, 1: M 121. Cujus virginitas sicut non est violata partu, sic non fuerat temerata conceptu. TENZE, Sermo XXIII, 1: PL 54, 200; Mowa 23, 1: M 82. Por. także Sermo XXII, 2: PL 54, 195; Sermo LXVI, 4: PL 54, 367. O dziewictwie Maryi podczas porodu w ujęciu św. Leona Wielkiego, wspomina W. Granat oraz A. Perz, zob. W. GRANAT, *Boskie Macierzyństwo Maryi...*, 175. 177; A. PERZ, *Magisterium Kościoła...*, 135.*

¹⁰⁵ *Origo dissimilis, sed natura consimilis; humano usu et consuetudine caret, sed divina potestate subnixum est, quod virgo conceperit, quod virgo peperit, et virgo permanserit. LEON WIELKI, Sermo XXII, 2: PL 54, 195; Mowa 22, 2: M 77. Informację o obecności tematu dziewictwa Maryi po porodzeniu Chrystusa w nauczaniu Leona Wielkiego przekazuje W. Granat, *Boskie Macierzyństwo Maryi...*, 182.*

¹⁰⁶ Zob. F. SPEDAGLIERI, *La Madre del Salvatore...*, 26; E. FLORKOWSKI, *Matka Boża...*, 75.

¹⁰⁷ F. SPEDAGLIERI, *La Madre del Salvatore...*, 33.

¹⁰⁸ *Nam etiam ipsa primordia, quae Dei Filius per matrem Virginem nascendo suscepit. LEON WIELKI, Sermo XXXVII, 1: PL 54, 257; Mowa 37, 1: M 161. Quo in salutem mundi ex beata Virgine Maria nasceretur. TENZE, Sermo XXIII, 1: PL 54, 199; Mowa 23, 1: M 82. Nec conceptu Virginitatis matris. TENZE, Sermo XCI, 2: PL 54, 451; Mowa 91, 2: M 419.*

¹⁰⁹ *Electae Virgini, olimque de semine Abrahae ac de radice Jesse per propheticas voces et per mystica signa promissae, denuntiatur ab archangelo sine damno pudoris beata fecunditas, sacram virginitatem nec conceptu violatura nec partu. Superueniente quippe in eam Spiritu sancto, et Altissimi obumbrante virtute (Luc 1,35), incommutabile Dei Verbum de incontaminato corpore habitum sibi humanae carnis assumpsit: quae et nullum contagium de concupiscentia carnis traheret, et nihil eorum quae ad animae corporisque naturam pertinent, non haberet. TENZE, Sermo XXX, 4: PL 54, 232; Mowa 30, 4: M 128.*

¹¹⁰ *Oportuit enim ut primam genitricis virginitatem nascentis incorruptio custodiret, et complacitum sibi claustrum pudoris et sanctitatis hospitium, divini Spiritus virtus infusa servaret. TENZE, Sermo XXII, 2: PL 54, 196; Mowa 22, 2: M 77. Zob. W. WOJTASIK, *Nauka św. Leona I...*, 46.*

¹¹¹ *Incommutabile Dei Verbum de incontaminato corpore habitum sibi humanae carnis assumpsit: quae et nullum contagium de concupiscentia carnis traheret, et nihil eorum quae ad animae corporisque naturam pertinent non haberet. LEON WIELKI, Sermo XXX, 4: PL 54, 232; Mowa 30, 4: M 128.*

zostaje porównane do nowej ziemi, która wydała wolną od skazy swego szczepu odrośl¹¹².

b) Maryja - Bogarodzica

Między dwoma soborami - Efeskim i Chalcedońskim - pisze P. Parente - wszystkie pisma Leona, a szczególnie List do Flawiana, kładą nacisk na dziewicze i Boże macierzyństwo Maryi¹¹³. Biskup Rzymu wykazuje, że tajemnica chrystologiczna i jej teologia jest ściśle związana z Bożym macierzyństwem Maryi, wyrażonym w tytule „Theotokos”¹¹⁴. Tytuł ów pojawia się w Leonowych Mowach dwukrotnie¹¹⁵. Teologiczną analizą tego określenia zajął się W. Wojtasik, który stwierdza, że *choć Maryja jako człowiek rodziła naturę ludzką, jednak taką, która całą rację swego bytu posiadała w osobie Słowa i skutkiem tego była najściślej i nierozzerwalnie w tej osobie z naturą boską złączona. Formalnie i istotnie była matką Chrystusa-człowieka, na skutek substancjalnego złączenia bóstwa z człowieczeństwem była też prawdziwie matką Boga. Osoba poczęta przez Maryję Pannę była Bogiem, w swym łonie nosiła Boga, porodziła Boga - jest więc Bogarodzica*¹¹⁶.

Jak można zauważyć, uznanie Bożego macierzyństwa Maryi niosło z sobą konieczność uznania dwóch natur w Osobie Chrystusa. A zatem tytuł Bogarodzicy-Theotokos stał na straży ortodoksji, z drugiej zaś strony przeciwstawiał się herezjom chrystologicznym: był nie do pogodzenia zarówno z doketyzmem, jak i z doktryną Nestoriusza¹¹⁷. Nie dziwi zatem stwierdzenie H. Rahnera, że *tryumf Chalcedonu był nie tylko zwycięstwem Chrystusa, lecz także Tej, którą można było właśnie rozpoznać w pełnym blasku Jego godności jako Matkę Bożą*¹¹⁸.

¹¹² *Terra enim carnis humanae, quae in primo fuerat praevaricatore maledicta, in hoc solo beatae virginis partu germen edidit benedictum, et a vitio suae stirpis alienum.* TENZE, *Sermo XXIV*, 3: PL 54, 206; Mowa 24, 3: M 91.

¹¹³ P. PARENTE, *S. Leo Magno...*, 35. W. Granat komentując naukę Leona o Bożym macierzyństwie Maryi powołuje się na List do Flawiana. Zob. W. GRANAT, *Boskie Macierzyństwo Maryi...*, 164.

¹¹⁴ Zob. P. PARENTE, *S. Leo Magno...*, 35-36.

¹¹⁵ *Nec damnium credit pudoris, Dei genitrix mox futura.* LEON WIELKI, *Sermo XXI*, 1: PL 54, 191; *praecursor Christi futurus Joannes, spiritum propheticum intra visceri matris accepit, et nondum editus puer, genitricem Domini signo clausae, exultationis ostendit.* TENZE, *Sermo XXX*, 4: PL 54, 232.

¹¹⁶ W. WOJTASIK, *Nauka św. Leona I...*, 77.

¹¹⁷ P. PARENTE, *S. Leo Magno...*, 36.

¹¹⁸ H. RAHNER, *Mariologia w patrystyce...*, 144.

c) Zbawczy sens narodzin Chrystusa

W tajemnicy Bożego Narodzenia, głoszonej przez św. Leona, Matka i Syn spełnili powierzone im zadania. Rola Maryi nie była li tylko biernym uczestnictwem; rodząc Chrystusa, dała zbawienie światu. Dzięki temu Maryja w pewien sposób wpłynęła na losy ludzkości¹¹⁹. Jej zbawczy wpływ na ludzi nie ograniczył się jedynie do Jej współczesnych, lecz rozciągnął się na wszystkie pokolenia¹²⁰.

Szerzej został skomentowany sens narodzin Zbawiciela. Według papieża, zasadniczym celem Jego przyjścia na świat było zniszczenie „skaziciela rodzaju ludzkiego”¹²¹, z drugiej zaś, naprawa człowieka¹²²; to znaczy uleczenie i oczyszczenie go z grzechu i ułomności¹²³. Zbawcze owoce Chrystusa posiadają wymiar powszechny: zbawienie rozciąga się na cały rodzaj ludzki¹²⁴, na cały świat¹²⁵.

Przyjście na świat Zbawiciela w ludzkim ciele wolnym od grzechu stanowiło nowy typ narodzin¹²⁶. Przyniosło ono, jak zaznacza biskup Rzymu, czystą łaskę ciałom ludzkim¹²⁷.

¹¹⁹ *Non enim quia secundum inscrutabile propositum sapientiae Dei novissimis diebus „Verbum caro factum est” (Joan. 1,14), ideo salutiferae Virginis partus, extremi tantum temporis generationibus profuit, et non se etiam in praeteritas refudit aetates.* LEON WIELKI, *Sermo* LII, 1: PL 54, 314; *Mowa* 52, 1: M 238.

¹²⁰ TAMŻE.

¹²¹ *Christum enim in carne venturum, Deum hominemque significans, qui natus est ex Virgine violatorem humanae propaginis incorrupta natiuitate damnaret.* TENZE, *Sermo* XXII, 1: PL 54, 194; *Mowa* 22, 1: M 75.

¹²² *Nam licet in ipso ortu coruscarent in eo signa Deitatis, et omnia incrementa corporalium proVectuum divinis essent plena miraculis, infirmitatum tamen nostrarum susceperat veritatem, et excepta communionem peccati, nihil a se humanae infirmitatis excluserat, ut et sua nobis inferret, et in se nostra curaret.* TENZE, *Sermo* LXVII, 5: PL 54, 371; *Mowa* 67, 5: M 263.

¹²³ *Venit enim Dominus Jesus Christus contagia nostra auferre, non perpeti; nec succumbere vitiis, sed mederi. Venit ut omnem languorem corruptionis et universa ulcera sordentium curaret animarum: propter quod oportuit ut novo nasceretur ordine, qui novam impollutae sinceritatis gratiam humanis corporibus inferebat.* TENZE, *Sermo* XXII, 2: PL 54, 195-196; *Mowa* 23, 2: M 77. Zob. W. WOJTASIK, *Nauka św. Leona I...*, 112. 130; H. RAHNER, *Mariologia w patrystyce...*, 145.

¹²⁴ *Illusa est securi hostis astutia, qui natiuitatem pueri in salutem generis humani procreati, non aliter sibi quam omnium nascentium putavit obnoxiam.* LEON WIELKI, *Sermo* XXII, 4: PL 54, 197; *Mowa* 22, 4: M 79.

¹²⁵ *Quo in salutem mundi ex beata Virgine Maria nasceretur.* TENZE, *Sermo* XXIII, 1: PL 54, 199; *Mowa* 23, 1: M 82.

¹²⁶ *Nascens itaque Dominus noster Jesus Christus homo verus, qui numquam destitit esse Deus verus, novae creaturae in se fecit exordium, et in ortus forma dedit humano generi spiritale principium, ut ad carnalis generationis abolenda contagia, esset regenerandis origo sine semine criminis.* TENZE, *Sermo* XXVII, 2: PL 54, 217; *Mowa* 27, 2: M 109.

¹²⁷ *Qui novam impollutae sinceritatis gratiam humanis corporibus inferebat.* TENZE, *Sermo* XXII, 2: PL 54, 195; *Mowa* 22, 2: M 77.

d) Niezwykłość narodzin

Komentując tajemnicę Bożego Narodzenia, św. Leon Wielki zwraca uwagę na osobę Matki wydającą na świat Dziecię. Niezwykłość tej tajemnicy wyraża się między innymi w tym, że stworzenie zostało wybrane przez Stwórcę¹²⁸ na matkę Zbawiciela¹²⁹. Osobą dostępującą tego szczytu jest Dziewica z rodu Dawida.

Nadzwyczajny charakter tego wydarzenia przypisywany jest aktywności mocy Bożej i Ducha Świętego. Dzięki Bożej ingerencji Maryja zachowała dziewictwo również w czasie narodzin Odkupiciela oraz pozostała wolna od grzechu.

Narodziny Syna Bożego zostały przedstawione w podwójnym wymiarze: niebieskim i ziemskim. W przeciwieństwie do ziemskich narodzin, narodziny niebiańskie dowodzą, że Syn Boży jest przedwiecznie zrodzony z istoty Ojca. Jest z Nim współwieczny, jest współ-istotny Ojcu. Doczesne narodziny Chrystusa z Maryi Panny i Ducha Świętego nie wprowadziły żadnej zmiany w relacji Syna do Ojca¹³⁰.

e) Maryja a Kościół

Tajemnica Bożego Narodzenia przedstawiona w kazaniach papieża Leona charakteryzuje się również mocno podkreślonym wymiarem eklezjalnym. Jak zaznacza biskup Rzymu, tajemnica celebrowana w liturgii nie pozostaje bez wpływu na życie Kościoła: każdy wierny partycypuje w pewien sposób we Wcieleniu Chrystusa. *Narodzenie Zbawiciela jest początkiem naszego życia - narodziny „głowy” - są też narodzinami „ciała”*¹³¹. Chrystus, przyjmując ludzką naturę, jednoczy się ze wszystkimi ludźmi¹³². Poprzez ów akt Zbawiciel dokonuje wszczęcia ludzi w siebie, a z drugiej strony sam zakorzenia się w duszy człowieka¹³³. W ten oto sposób czło-

¹²⁸ TAMŻE.

¹²⁹ *Creator ac Dominus omnium rerum [...] electa sibi matre quam fecerat.* TENŻE, *Sermo XXIV*, 3: PL 54, 205; *Mowa 24*, 3: M 90-91.

¹³⁰ W. WOJTASIK, *Nauka św. Leona I...*, 76.

¹³¹ *Generatio enim Christi origo est populi Christiani, et natalis capitis natalis est corporis.* LEON WIELKI, *Sermo XXVI*, 2: PL 54, 213; *Mowa 26*, 2: M 102.

¹³² *Ille hostiam se Agnus offeret, quem et omnibus corporalis substantia jungeret, et ab omnibus spiritalis origo discerneret.* TENŻE, *Sermo LVI*, 3: PL 54, 328; *Mowa 56*, 3: M 259.

¹³³ *Considerate, dilectissimi, et secundum illuminationem Spiritus sancti prudenter advertite, quis nos in se suscepit, et quem suscepimus in nobis: quoniam sicut*

wiek staje się członkiem Chrystusowego Ciała-Kościoła. Dlatego św. Leon napomina wiernych: *Rozważcie, najmilsi, w świetle Ducha Świętego, na to przede wszystkim zwróćcie uwagę, kto nas w siebie przyjął i kogośmy przyjęli. Uczyni to każdy godnie i sumiennie, jeżeli nie zapomni, jakiego ciała jest członkiem, do jakiej głowy przynależy*¹³⁴. Jak zauważa Cz. Bartnik, *idea Kościoła jako Mistycznego ciała Chrystusa, leży u podstaw każdej mowy Leona*¹³⁵.

Św. Leon, w oparciu o analogię, przedstawia podobieństwa zachodzące pomiędzy Maryją a Kościołem. Zauważa on, że Kościół, podobnie jak Maryja, jest płodny¹³⁶. Jego „łonem” jest chrzcielnica¹³⁷. Swoją płodność zawdzięcza Duchowi Świętemu, który napełnia źródło chrzcielne, w podobny sposób, w jaki napełnił Dziewicę¹³⁸. Z Jego to przyczyny dokonuje się narodzenie dzieci Bożych w sakramencie chrztu św.: *ten sam bowiem Duch Święty napełnia źródło chrzcielne, co napełnił Dziewicę tak, że jak tam Święte Poczucie sprawiło uwolnienie od grzechu, tak tutaj gładzi go mistyczne obmycie*¹³⁹.

Zarysowując podobieństwa między Maryją a Kościołem, papież zwraca uwagę także na dziewictwo¹⁴⁰, które, w tym wypadku, jest szerzej rozumiane. Oznacza ono również nienagannie prowadzone życie¹⁴¹. Zarysowana jednak analogia jest niepełna, ponieważ Maryja pozostaje zawsze dziewicą, natomiast wierni zostają wezwani do dziewictwa dopiero w momencie odrodzenia w wo-

factus est Dominus Jesus caro nostra nascendo, ita et nos facti sumus corpus ipsius renascendo. TENZE, *Sermo XXIII*, 5: PL 54, 203; *Mowa 23*, 5: M 87.

¹³⁴ TAMŻE.

¹³⁵ CZ. BARTNIK, *Teologia historii...*, 101.

¹³⁶ *Quo enim Spiritu de intemeratae matris visceribus nascitur Christus, hoc de sanctae Ecclesiae utero renascitur Christianus.* LEON WIELKI, *Sermo XXIX*, 1: PL 54, 227; *Mowa 29*, 1: M 121; *Sermo LXIII*, 6: PL 54, 356; *Sermo XLIX*, 3: PL 54, 303.

¹³⁷ *Originem quam sumpsit in utero virginis, posuit in fonte baptismatis.* TENZE, *Sermo XXV*, 5: PL 54, 211; *Sermo XXIV*, 3: PL 54, 206. Zob. F. SPEDAGLIERI, *La Madre del Salvatore...*, 37.

¹³⁸ *Cujus spiritalem originem in regeneratione quisque consequitur et omni homini renascenti aqua baptismatis instar est uteri virginalis, eodem Spiritu sancto replente fontem, qui replevit et virginem.* LEON WIELKI, *Sermo XXIV*, 3: PL 54, 206; *Mowa 24*, 3: M 91; *Sermo XXV*, 5: PL 54, 211; *Sermo XXIX*, 1: PL 54, 227.

¹³⁹ *Eodem Spiritu sancto replente fontem, qui replevit et virginem; ut peccatum quod ibi vacuavit sacra conceptio, hic mystica tollat ablutio.* TENZE, *Sermo XXIV*, 3: PL 54, 206; *Mowa 24*, 3: M 91. Zob. także F. SPEDAGLIERI, *La Madre del Salvatore...*, 26. 37.

¹⁴⁰ *Ipsa est qui de Spiritu sancto ex matre edita Virgine incontaminatam Ecclesiam suam eadem inspiratione fecundat.* LEON WIELKI, *Sermo LXIII*, 6: PL 54, 356; *Mowa 63*, 6: M 296; *Sermo XLIX*, 2: PL 54, 303.

¹⁴¹ *Ut virginitas, quae in aliis non poterat salva esse generando, fieret et in aliis inimitabilis renascendo.* TENZE, *Sermo XXII*, 2: PL 54, 196; *Mowa 22*, 2: M 77.

dzie chrztu św.¹⁴² Prowadzenie przez nich nienagannego życia staje się możliwe dzięki Duchowi Świętemu, który podnosi, spaja, wzmacnia zwycięską siłę niewinności w walce z pożądliwościami ciała¹⁴³. Pod tym względem Maryja Dziewica jest dla wierzących wzorem do naśladowania.

Należy postawić pytanie: czy wobec zarysowujących się analogii nie należałoby upatrywać w Maryi typu Kościoła? Pytanie to jest jeszcze bardziej uzasadnione, gdy odkryjemy zbieżność opinii biskupa Rzymu i św. Augustyna na interesujący nas temat¹⁴⁴. Jednak autor „Wyznań” mówi *expressis verbis* o Maryi jako o typie Kościoła¹⁴⁵, Leon zaś nie posługuje się podobnym określeniem. Stąd przypisywanie papieżowi powyższego tytułu wydaje się nieuzasadnione. Równie nieuzasadnione jest stanowisko włoskiego jezuita F. Spedaglieri, który, opierając się na kazaniach Leona, stwierdza, że odrodzenie wiernego dokonane poprzez chrzest w Chrystusie sprawia, iż relacja zachodząca pomiędzy Matką a Synem staje się również jego udziałem¹⁴⁶. Choć taki wniosek można wysnuć z przesłanek zawartych w czwartej i piątej mowie na Boże Narodzenie¹⁴⁷, to jednak nasuwa się pytanie: czy autor *Mów*, żyjący w piątym wieku, mógł dojść do takiej konkluzji? Analizowane kazania nie dają jednoznacznej odpowiedzi.

4. Charakterystyka doktryny maryjnej św. Leona Wielkiego

Jedną z cech charakterystycznych mariologii Leona Wielkiego jest jej zakorzenienie w Piśmie świętym. Następca św. Piotra, komentując tajemnicę Wcielenia, bardzo często odwołuje się zarówno do Starego,

¹⁴² TAMŻE.

¹⁴³ *Oportuit enim ut primam genitricis virginitatem nascentis incorruptio custodiret, et complacitum sibi claustrum pudoris, et sanctitatis hospitium, divini Spiritus virtus infusa servaret, qui statuerat dejecta erigere, confracta solidare, et superandis carnis illecebris multiplicatam pudicitiae donare virtutem.* TENZE, *Sermo XXII*, 2: PL 54, 196; *Mowa 22*, 2: M 77.

¹⁴⁴ H. RAHNER, *Mariologia w patrystyce...*, 160.

¹⁴⁵ Zob. TAMŻE.

¹⁴⁶ TAMŻE, 36. Podobną opinię wyraził D. BIALIC, *Duchowe Macierzyństwo Matki...*, 258.

¹⁴⁷ *Terra enim carnis humanae, quae in primo fuerat praevaricatore maledicta, in hoc solo beatae virginis partu germen edidit benedictum, et a vitio suae stirpis alienum. Cujus spiritalem originem in regeneratione quisque consequitur; et omni homini renascenti aqua baptismatis instar est uteri virginalis.* LEON WIELKI, *Sermo XXIV*, 3: PL 54, 206; *Mowa 24*, 3: M 91.

jak i do Nowego Testamentu¹⁴⁸. Nic więc dziwnego, że postać Błogosławionej Dziewicy została przedstawiona nie tylko w oparciu o ewangeliczne opisy¹⁴⁹, lecz także w świetle zapowiedzi prorockich¹⁵⁰.

Częste odwoływanie się do tekstów biblijnych nie było czymś wyjątkowym. Było raczej przejawem wierności wymogom stawianym przez ówczesną teologię patrystyczną. Ponieważ według Ojców całe Pismo święte mówiło o Jezusie, wobec tego takie chrystocentryczne spojrzenie na Stary i Nowy Testament implikowało ważne konsekwencje dla patrystycznej mariologii. Wychodząc od misterium Jezusa, tłumaczyło się *misję Maryi, wybranej i przeznaczonej przez Boga, aby stać się Matką Zbawiciela i aby uczestniczyć poprzez swoje zawierzenie w planie zbawienia wszystkich ludzi*¹⁵¹. Należy podkreślić, że Ojcowie Kościoła określili ważną zasadę, na mocy której *wszelka mariologia jest i będzie prawdziwą dogmatyką i rzeczywistym orędem zbawienia, jeśli posiada wyraźną i mocną więź z tajemnicą Wcielonego Słowa*¹⁵². Mariologia Leona Wielkiego nie stanowi pod tym względem wyjątku. Wzmianki o Matce Bożej zawsze występują w kontekście wypowiedzi chrystologicznych, odnoszących się szczególnie do tajemnicy Wcielenia i Bożego Narodzenia.

Inną cechą patrystycznej teologii jest ścisła więź chrystologii z soteriologią. *Chociaż Leon często zastanawia się nad dokonaniem przez Chrystusa Pana odkupieniem, to jednak jego poglądy soteriologiczne, jak zresztą wszystkich współczesnych mu Ojców nie występują jeszcze jako odrębny traktat, lecz zawsze w ścisłej łączności z chrystologią, stanowią część nauki o hipostatycznym zjednoczeniu natur i mają na celu wykazać, że dla przywrócenia człowiekowi straconych przez grzech praw do łaski i zbawienia, najbardziej odpowiednią drogą było zadośćuczynienie złożone przez Wcielonego Syna Bożego*¹⁵³. Warto zaznaczyć, że papież, ukazując Pawłową paralelę Adam - Chrystus, nie transponuje jej na postacie Ewy i Maryi; Błogosławiona Dziewica zostaje włączona w ekonomię zbawienia poprzez poczęcie Bożego Syna.

¹⁴⁸ Np. Hi 14, 4; Ps 42, 3; Iz 53, 8; J 1, 1; J 1, 14; 1 Kor 6, 15; Gal 4, 4; Ef 2, 5; 1 Tym 2, 5.

¹⁴⁹ Mt 1, 23; Łk 1, 35.

¹⁵⁰ Prz 9, 1; Iz 7, 14; Iz 11, 1.

¹⁵¹ D. FERNANDEZ, *Aktualność i wartości mariologii Ojców Kościoła*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 11(1983) 84.

¹⁵² H. RAHNER, *Mariologia w patrystyce...*, 138.

¹⁵³ W. WOJTASIK, *Nauka św. Leona I...*, 81.

Biskup Rzymu w swoich kazaniach usiłuje zaznaczyć zbawczy wymiar dziewictwa Maryi¹⁵⁴. Zagadnienie to, poruszane już przez św. Justyna i św. Ireneusza, pojawia się również w pismach Orygenes¹⁵⁵. Wypracowana przez nich koncepcja podkreśla, że *Maryja została włączona w Boży plan zbawienia nie tylko jako kobieta użyczająca Słowu swojego ciała, lecz także jako dziewica wybrana opatrnościowo, by odnowić życie i zbawienie, które zostały utracone z powodu dziewicy Ewy*¹⁵⁶. Echa powyższej koncepcji można zaobserwować w „Mowach” św. Leona. Podobnie jak Orygenes naucza on, że Maryja została wybrana na Matkę Jezusa opatrnościowo. Jej nienaruszone dziewictwo uniemożliwiło szatanowi poznanie tajemnicy Wcielenia.

Nauka Leona o trwałym dziewictwie Maryi jest, jak się wydaje, pierwszą wypowiedzią następcy św. Piotra na ten temat. Jej doniosłość podkreśla fakt, że jest to oficjalne potwierdzenie prawdy, której broniono przed atakami herezji zarówno na Wschodzie, jak i na Zachodzie¹⁵⁷.

Według D. Fernandez *Boży wybór i zgoda Maryi, by stać się matką Zbawiciela stanowi [...] centralny temat mariologii Ojców*¹⁵⁸. Nauka Biskupa Rzymu stanowi potwierdzenie tego stwierdzenia.

Innym aspektem podkreślonym w mariologii Leona jest wiara Maryi wyrażona w momencie Zwiastowania. Św. Augustyn ujął tę prawdę w słowach, których echo odnajdziemy w jednym z kazań biskupa Rzymu: *Maria Christum prius mente, quam ventre concipit*¹⁵⁹.

Należy zauważyć, że w mariologii Leona pojawia się również inny temat obecny już w nauce teologów Wschodu i Zachodu: relacja Maryja - Kościół. Biskup Rzymu skupia swoją uwagę na analogiach rysujących się pomiędzy Matką Jezusa a Jego Mistycznym Ciałem, podkreśla działanie Ducha Świętego oraz inne aspekty, jak płodność i dziewictwo.

Przyglądając się mariologii biskupa Rzymu, należy pamiętać, że jego teologia koncentruje się wokół postaci Jezusa Chrystusa. Nic więc dziwnego, że wzmianki dotyczące Matki Bożej stanowią wąski wycinek wypowiedzi i zawsze występują w kontekście chrystologicznym. Leon nie poświęcił Maryi ani jednej homilii, ani też specjalnie Jej nie eksponuje w swoim nauczaniu.

¹⁵⁴ TAMŻE. Do podobnego wniosku dochodzi H. RAHNER, *Mariologia w patrystyce...*, 145.

¹⁵⁵ Zob. D. FERNANDEZ, *Aktualność...*, 75.

¹⁵⁶ TAMŻE.

¹⁵⁷ Zob. TAMŻE, 76.

¹⁵⁸ TAMŻE, 77.

¹⁵⁹ *Sermo XXI*, 1: PL 54, 191. Zob. także D. FERNANDEZ, *Aktualność...*, 77.

Teologię maryjną św. Leona cechuje wewnętrzny ład i przejrzystość. Nie ma u niego niejasnych, dwuznacznych sformułowań. W miejscu przesadnej niekiedy egzaltacji, którą możemy niekiedy spotkać w teologii Wschodu, u Leona panuje spokój. Jego nauka odznacza się harmonijnym połączeniem z pozostałymi prawdami Objawienia, szczególnie z chrystologią i soteriologią.

Leon, chociaż wielokrotnie odwołuje się do Pisma świętego, to w porównaniu z Ambrozym, Hieronimem, Augustynem czy Piotrem Chryzologiem, rzadziej korzysta z Biblii¹⁶⁰. Z tekstów natchnionych, wskazujących na Błogosławioną Dziewicę, wymienia zaledwie kilka¹⁶¹. Niezwykle oszczędnie posługuje się obrazami i figurami biblijnymi zapowiadającymi Najświętszą Maryję Pannę, pomimo że ich wykaz podali między innymi św. Efrem, św. Grzegorz z Nyssy, św. Ambroży, św. Augustyn.

Na tle bogactwa maryjnej refleksji Ojców Kościoła mariologia św. Leona Wielkiego prezentuje się raczej ubogo. Wśród wielu niezwykle interesujących zagadnień poruszanych przez wczesnochrześcijańskich pisarzy biskup Rzymu zajmuje się przede wszystkim tematem Bożego macierzyństwa Maryi, trwałego dziewictwa, udziałem Bożej Rodzicielki w dziele zbawienia oraz relacjami zachodzącymi pomiędzy Maryją a Kościołem. Wymienione zagadnienia nie zostały jednak przedstawione przez niego w sposób wyczerpujący. Rozwiązania teologów wschodnich i zachodnich prezentują powyższe prawdy dogłębniej. Należy stwierdzić, że Leon pomija niektóre tematy, które często pojawiają się w pismach wczesnochrześcijańskich pisarzy, np. antytezę Ewa-Maryja.

Powyższa charakterystyka ukazuje nam jasno, że maryjna doktryna św. Leona jest pozbawiona oryginalności. Jak zauważa H. Rahner, *Leon zawsze bierze za podstawę mariologię już ukształtowaną, jasno przedstawioną i dokładnie określoną*¹⁶². Papież niechętnie odnosi się do wszelkich nowości. Przekazuje poglądy pewniejsze, wyselekcjonowane, aby *mogły już być przyjęte w całości, powszechnie i jednakowo jako pewne i wzorce*¹⁶³. Urząd, jaki sprawował Leon Wielki, w znacznej mierze wpłynął na ton i treść jego wypowiedzi.

¹⁶⁰ Antoni Laureas stwierdził, że Papież posiada - z zachowaniem proporcji - kilkakrotnie mniej cytatów biblijnych niż Ambroży, Hieronim i Augustyn. Zob. CZ. BARTNIK, *Teologia historii...*, 34.

¹⁶¹ Prz 9, 1; Iz 7, 14; Iz 11, 1; Mt 1, 23; Łk 1, 35.

¹⁶² H. RAHNER, *Mariologia w patrystyce...*, 145.

¹⁶³ CZ. BARTNIK, *Teologia historii...*, 8.

Należy zaznaczyć, że uwagi Leona na temat Matki Zbawiciela mają charakter wybitnie pastoralny i są skierowane do ogółu wiernych. Dzięki nim właśnie możemy przyrzeć się obrazowi nauki Stolicy Apostolskiej dotyczącej Matki Pana już w piątym stuleciu. H. Rahner wysoko ocenia maryjne nauczanie papieża. Według niego mariologia św. Leona *stanowi bezsprzecznie najwyższy punkt w rozwoju papieskiej dogmatyki maryjnej w Rzymie*¹⁶⁴.

Jeśli można mówić już o wkładzie św. Leona Wielkiego w rozwój mariologii, to właśnie z tego punktu widzenia. Jest to nauczanie nie tylko Ojca Kościoła, ale i następcy św. Piotra. Harmonijnym ujęciem wątków maryjnych w dziele zbawienia i precyzyjnym ustawieniem akcentów w rozwijającej się wówczas mariologii św. Leon kładzie pieczęć biskupa Rzymu pod właściwie ujętą mariologią zarówno z punktu widzenia dogmatycznego, jak i duszpasterskiego.

O. Bogusław Kochaniewicz OP
 Pontificia Università di s. Tommaso d'Aquino „Angelicum”

Largo Angelicum 1
 00184 Roma
 Italia

La Madre di Dio nei „Sermoni” di Leone Magno

(Riassunto)

Siccome la teologia di san Leone Magno è stata oggetto degli studi scientifici, però la sua dottrina mariana non ha trovato fin ora una elaborazione nella letteratura polacca. Questo studio perciò, cerca di esporre in maniera sintetica e sistematica, l'insegnamento di san Leone Magno sulla Vergine Maria contenuto nei „Sermoni”.

La mariologia di san Leone Magno occupa un posto particolare nella sua teologia. Essa è strettamente collegata con la cristologia e con la soteriologia. L'autore dei sermoni presenta il ruolo Maria nell'economia di Dio. Questo disegno è stato rivolto contro il satana, per liberare l'uomo dall'antica schiavitù. Il ruolo di Maria viene messo in evidenza in maniera particolare nel momento dell'Incarnazione e del parto verginale. Il Sommo Pontefice da un lato sottolinea la dimensione salvifica dell'Incarnazione, ma dall'altro, mette in rilievo i privilegi di Maria: la sua verginità e maternità divina. Bisogna tener presente che il centro della teologia

¹⁶⁴ H. RAHNER, *Mariologia w patrystyce...*, 145.

leoniana è Cristo, perciò la presenza di Maria è subordinata. Essa cerca di esprimere il mistero del Salvatore. In tale prospettiva non ci meraviglia che, Leone non dedicò alla Vergine neppure un sermone intero. La sua dottrina mariana in confronto con la mariologia degli altri Padri della Chiesa, si presenta sobrio. Le sue opinioni non sono nuove ed originali. Egli piuttosto cerca di esprimere la dottrina che è accettabile per tutti; che è chiara ed equilibrata, mettendo in importanza la dimensione pastorale delle prediche.